

ВИДАННЯ З КУЛЬТУРИ МОВИ: ДОВІДНИК ЧИ ПОСІБНИК?

У статті розглянуто видавничі проекти з культури української мови часів незалежності України, вперше виокремлено три видавничі хвилі. Крім того, на основі аналізу довідників та посібників з культури мови цього періоду виділено характерні ознаки цих видань.

Ключові слова: видавнича справа, видавничий проект, культура мови, тип видання, довідник, посібник.

I. Вступ

У сучасному інформаційному світі кількість інформації – цікавої, корисної, потрібної – збільшується в геометричній прогресії. При цьому спостерігається особлива потреба в практичній інформації, спрямованій на одержання певного результату (бажано, швидко), як-от: випекти пиріг, зшити спідницю, скласти конструктор тощо. Одна з популярних нині форм навчання, доступна завдяки сучасним технологічним можливостям Інтернету, – вебінари, онлайн-конференції, інші види онлайн-навчання. Основний принцип, який сповідує більшість сучасних успішних фахівців, – “почув – зробив”, тобто не потрібно просто накопичувати більше й більше байтів інформації, “конвертуючи” їх у кращому разі у власні знання, в гіршому – в перенавантаження комп’ютера. Тож сьогодні всілякі тренінги побудовані на тому, щоб видавати інформацію порціями, яку слухач-глядач одразу має втілювати в життя.

З огляду на це у видавничій справі сьогодні актуальними є, на наш погляд, довідкові видання як щодо форми, так і щодо змісту. Це мають бути або ґрунтовні й солідні видання (для фахівців), або невеличкі, зручні у використанні довідники, які дають інформацію з якогось одного вузького питання (для пересічного користувача). Попри невеликий обсяг останніх, інформація має подаватися фахово, достатньо глибоко, з практичними прикладами. Та й за визначенням довідник як тип видання має задовольняти головну потребу користувача – забезпечити зручність пошуку довідкових даних [5].

Водночас у лінгвістиці особливої ваги набуває питання культури мови, яке торкається кожного її розділу – від фонетики й орфоєпії до синтаксису, пунктуації та стилістики. Саме культура мови, з філологічного погляду, об’єднує всі розділи лінгвістики, а з видавничого – має знайти своє втілення в таких потрібних сьогодні довідкових виданнях.

II. Постановка завдання

Мета статті – розглянути видавничі проекти з культури української мови та виділити їх характерні ознаки.

III. Результати

На сьогодні вже досить багато в царині культури мови зроблено науковцями-лінгвістами, зокрема Н. Бабич, С. Єрмоленко, М. Пентиліюк, О. Пономаревим, О. Сербенською та ін. Спробуємо назвати кілька досить відомих видань часів незалежності, зокрема: “Антисуржик: Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити” за заг. ред. **О. Сербенської** (1994, 2011, доповн. і переробл.), “Довідник з культури мови” за ред. С. Єрмоленко (2005), Н. Дзюбишиної-Мельник, Н. Дужик, С. Єрмоленко “Культура мови на щодень” (1997, 2002, доповн. і випр.), “Культура української мови. Довідник” за ред. В. Русанівського (1990), М. Білоус, О. Сербенська “Екологія українського слова. Практичний словничок-довідник” (2003, 2005, випр. і доповн.), М. Волощак “Неправильно – правильно. Довідник з українського слововживання: За матеріалами засобів масової інформації” (2000, 2003, 2010), Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак “Словник-довідник з культури української мови” (1996), Т. Гриценко “Українська мова та культура мовлення” (2003), І. Кочан, А. Токарська “Культура рідної мови” (1996), М. Пентиліюк “Культура мови і стилістика” (1994), О. Пономарів “Культура слова: Мовностилістичні поради” (1999, 2001), О. Сербенська “Культура усного мовлення” (2004), Л. Струганець “Теоретичні основи культури мови” (1997), Л. Струганець “Культура мови: Словник термінів” (2000), І. Фаріон “Мовна норма: знищення, пошук, віднова...” (2009, 2010, 2013), М. Яцимірська “Культура фахової мови журналіста” (2004).

Аналізуючи наведену видавничу продукцію з культури мови за хронологією, виділяємо три хвилі активної видавничої діяльності часів незалежності. **До першої хвилі належать видання**, датовані 90-ми рр. ХХ ст., до яких належать: “Культура української мови. Довідник” (1990) [9], славнозвісний “Антисуржик...” (1994) [1], М. Пентиліюк “Культура мови і стилістика” (1994), І. Кочан, А. Токарської “Культура рідної мови” (1996), “Словник-довідник з культури української мови” (1996) колективу співавторів, до якого входили

Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак, посібник Л. Струганець "Теоретичні основи культури мови" (1997), "Культура мови на щодень" (1997), О. Пономарева "Культура слова: Мовностилістичні поради" (1999) та ін.

Друга видавнична хвиля літератури з культури мови, на нашу думку, розпочинається 2000 р. і триває близько десяти років. У руслі цієї хвилі з'явилися такі видання: М. Волощак "Неправильно – правильно" (2000) [3], О. Пономарева "Культура слова: Мовностилістичні поради" (перевид. 2001) [10], "Культура мови на щодень" (перевид. 2002) [8], М. Білоус, О. Сербенської "Екологія українського слова. Практичний словничок-довідник" (2003 [2], 2005, випр. і доповн.), Т. Гриценко "Українська мова та культура мовлення" (2003), О. Сербенської "Культура усного мовлення" (2004) [11], М. Яцимирської "Культура фахової мови журналіста" (2004) [13], "Довідник з культури мови" (2005) та ін.

Третю видавничу хвилю літератури з культури мови, що припадає на кінець першого – початок другого десятиліття ХХІ ст., вирізняє монографія І. Фаріон "Мовна норма: знищення, пошук, віднова..." (2009), яка витримує два перевидання (2010, 2013 [12]); а також перевидання М. Волощак "Неправильно – правильно" (2010) та "Антисуржик" (2011). Також з'явився друком збірник есе М. Голубця "На захист рідної мови й культури мовлення", де "проаналізовано стан рідної мови, причини зросійщення, збіднення й вульгаризації українського мовлення, подано перелік найуживаніших ненормативних слів" тощо [4, с. 2].

Зрозуміло, що всі перевидання доповнені чи/та перероблені. Спробуємо пояснити, чому для сучасності характерні, в основному, перевидання. Як на нашу думку, таку ситуацію спричинили такі чинники: по-перше, справді потрібні перевидані книжки, які є в активному вжитку як у пересічного мовця ("Антисуржик"), так і в професіонала ("Неправильно – правильно"); по-друге, появи нових видань з культури мови завадила економічна криза 2008 р., яка до сьогодні лише поглиблюється.

Звертаючись до аналізу типу видань з культури мови, варто зазначити, що більшість цієї видавничої продукції, як визначають самі автори та укладачі, – це посібники (є також монографія), хоча, на нашу думку, це мали б бути довідники. Серед обраних для аналізу видань з культури мови довідниками є лише такі: "Культура української мови. Довідник" (1990), "Довідник з культури мови" (2005), "Неправильно – правильно. Довідник з українського слововживання: За матеріалами засобів масової інформації" (2000, 2003, 2010), тобто лише три. Крім того, виділяють словники-довідники: "Екологія укра-

їнського слова" (2003), "Словник-довідник з культури української мови" (1996).

Переходячи до класифікації довідників за різними критеріями, спробуємо описати гіпотетичний проект довідкового видання з культури мови, тобто яким він теоретично має бути. За цільовим призначенням це навчально-популярний довідник; за складом основного тексту – спеціалізований (хоча може бути й комплексний); за характером інформації – довідник любителя (краще сказати пересічного мовця); за знаковою природою інформації – текстовий; за характером використання – портативний чи кишеньковий (для зручності використання).

Спробуємо визначити, чому автори не взяли на себе відповідальності створити довідники з культури мови чи то не назвали їх так. З метою з'ясування цього питання звернімося до вимог до структури довідкового видання.

Державний стандарт України, затверджений 1996 р., подає лише визначення довідкового видання з двома примітками до нього: "Довідкове видання прикладного характеру, побудоване за абеткою назв статей або в систематичному порядку" [7, с. 17]. У примітках зазначено, що за цільовим призначенням розрізняють такі довідники: науковий, громадсько-політичний, виробничо-практичний, навчальний, популярний, побутовий та ін. Крім того, за характером інформації виділяють такі довідники: статистичний, біографічний, бібліографічний тощо [7, с. 17].

Дійшовши до аналізу трьох видань, варто зазначити, що два з них названі довідниками, третє – ні, хоча вони мають спільні та схожі довідкові статті. Спочатку проаналізуємо "Довідник з культури мови" (2005), а далі зіставимо з двома попередніми – "Культура української мови. Довідник" (1990) та "Культура мови на щодень" (1997) – для того, щоб з'ясувати, яка частина матеріалу є спільною в цих довідниках, а чим саме вони відрізняються.

Так, у "Довіднику з культури мови" (2005) вступна частина складається із чотирьох статей "Культура мови – ознака літературної мови", "Норма – головна дійова особа культури мови", "Культура мови і туризм" та "Культура мови і кодифікація норми".

Порівняно з попередніми виданнями це нові матеріали, оскільки в "Культурі української мови" (1990) вступний розділ складався з інших статей (як за назвою, так і за змістом): "Культура мови і час", "Функції мови і мовна культура" та "Образ рідного слова у мовному вихованні", які рясніли, зокрема остання, уривками поезій. Натомість у статтях "Довідника з культури мови" (2005) майже немає поетичних рядків, проте введені такі мовознавчі терміни, як *система мови*, *динамічна стабільність*, *ортологічна опо-*

зиція (виразно – невиразно), пуризм, кодифікація норми тощо. У посібнику “Культура мови на щодень” (2002) таких статей немає, що можна пояснити його значно меншим обсягом.

У другій частині “Довідника з культури мови” (2005) наведений “Словник понять з культури спілкування” (його немає в попередніх виданнях), у якому подано тлумачення таких термінів, як-от: *активний словник, державна мова, двомовність, езопівська мова, кліше, мовна політика* тощо.

У третій частині “Довідника з культури мови” (2005) – “Яке слово вибрати” – подані синонімічні слова та вислови, з якими у вжитку трапляються помилки. Тут подані роз’яснення з приводу того, яке слово в якому значенні доречно вживати (до прикладу: *дрібні гроші* як розмінна монета, а *дріб’язок* – це не лише гроші та ще й зі стилістично зниженим забарвленням); які є лексичними паралелізмами чи дублетами (до прикладу: *базар – ринок*); якими послуговуються в офіційно-діловій практиці, а які є їх нейтральними синонімами (до прикладу: *речник, представник, прес-секретар*); які вживаються не у властивих українській мові значеннях, тобто є русизмами (до прикладу: *перегорнути – перевернути сторінку*).

У четвертій частині “Довідника з культури мови” (2005) – “Пароніми” – подані значення слів-паронімів, особливості їх походження, приклади неправильного та правильного вживання (*вакантний – вакаційний*: похідні від різних слів), (*волога – вологість*: однокореневі, але не взаємозамінні), (*коригуючий – коригувальний*: значення однакове, але правильним є друге слово, оскільки дієприкметник із суфіксом -юч- не відповідає сучасним мовним нормам).

У п’ятій частині “Довідника з культури мови” (2005) – “Що означає слово” – наведені слова (іменники чи прикметники), які, на думку укладачів довідника, є невідомими й незрозумілими пересічному читачеві або з огляду на їхню новизну, або на рідко вживаність (*акафіст, берегиня, локатор, ностальгія, обніжок, посвіт, рекреація*). Більшість цих слів запозичена, проте в різний час (*бакалавр* у формі “бакаляр” зафіксовано ще в XVI ст.; *маркетинг* – сучасне запозичення). Таких статей у цьому розділі налічується порівняно небагато – всього 45.

У шостій частині “Довідника з культури мови” (2005) – “Труднощі граматики та правопису” – слова та словосполучення (більше останніх), у відмінюванні чи написанні яких трапляються помилки. Ці словосполучення можуть бути правильними й синонімічними (*будинок на вулиці Грінченка – будинок по вулиці Грінченка*), а може бути правильним лише одне з кількох (*впадає в око, а не кидається в око; запобігати руйну-*

ванню, а не руйнуванню; в готелі “Київ”, а не в готелі “Києві”).

Звертаючись до порівняння розглянутих частин “Довідника з культури мови” (2005), необхідно врахувати, що, як зазначено в примітці [6, с. 30], у трьох із чотирьох проаналізованих частин (за винятком “Паронімів”) використано матеріали з двох попередніх довідників, обраних нами для аналізу, – в “Культурі української мови” (1990) та в “Культурі мови на щодень” (2002). Проте, як виявилось під час аналізу, статті з попередніх двох видань використані не лише в трьох названих частинах, а ще й у четвертій – “Пароніми”, чого не назвали укладачі.

У “Культурі української мови” (1990) один з основних розділів – “Слововживання: вибір слова, лексична сполучуваність” (96 статей), де в алфавітному порядку подані статті, в яких розглянуті як синоніми (*вірно – правильно, материзна – ріднизна*), так і пароніми (*комунікабельний – комунікативний – комунікаційний, особистий – особовий*), а також окремі слова (*діагноз, заорганізованість, заповідь*), тобто всі лексичні одиниці, попри їхні розбіжності подані впереміш.

У “Культурі мови на щодень” (2002) частину цього матеріалу доповнено й поділено на два розділи – “Яке слово вибрати?” (до 39 статей додано 93 статті, з яких 92 – спільні зі статтями довідника 2005 р. і лише одна настільки особлива, що її немає ні в довіднику 1990 р., ні 2005 р.) та “Що означає слово?” (лише 2 статті з довідника 1990 р., а 27 нових, які наведені також і в довіднику 2005 р.), де в першому подані синоніми та пароніми, а в другому – незрозумілі чи незнайомі слова. Щоправда, в другому розділі “Що означає слово?” (2002 р.), на нашу думку, є кілька слів, які “заблукали” (*ментальність – менталітет*: дублети, *непересічний – пересічний*: антоніми). Ці статті логічно й доречно було б поставити в перший розділ до синонімів та паронімів.

У “Довіднику з культури мови” (2005) попередній матеріал поділено вже на три розділи – “Яке слово вибрати?”, “Пароніми” та “Що означає слово?”, зокрема матеріал однойменного розділу “Яке слово вибрати?” із довідника 2002 р. поділено на два розділи – синоніми та пароніми.

Мовою цифр “картинка” у “Довіднику з культури мови” (2005) має такий вигляд: разом у розділі “Яке слово вибрати?” (2005) – 209 статей (100%), з яких спільних для всіх трьох довідників – 42 (20%), спільні для довідників 2002 р. і 2005 р. – 54 (26%), для 1990 р. і 2002 р. – 19 (9%), нових, тобто які вперше подані в довіднику 2005 р., – 94 (45%).

У розділі “Пароніми” (2005), попри те, що укладачі не зазначили, що в цьому розділі є спільний з попередніми довідниками мате-

ріал, він таки є, зокрема в такій кількості: спільних статей для видань 1990 р. і 2005 р. – 9 (12%), для 2002 р. і 2005 р. – 15 (19%), в усіх трьох довідниках – 13 (17%). Водночас у цьому розділі нових статей, тобто лише 2005 р., – 40 (52%), разом – 77 (100%).

У розділі “Що означає слово” (2005) кількісні показники статей такі: разом – 45 (100%), у довідниках 1990 р. і 2005 р. спільних статей немає (0%), за 2002 р. і 2005 р. – 25 (56%), в усіх трьох довідниках – 2 (4%), нових, тобто лише 2005 р. – 18 (40%).

У розділі “Труднощі граматики та правопису” (2005) вжито практично весь матеріал, який знаходиться у довіднику 2002 р. у розділі “Нюанси граматики і правопису”, зокрема в підрозділах “Як написати?”, “Що з великої, а що з малої?”, “Як відмінювати?” та “Якого роду іменник?”. Щоправда, три невеличкі статті з підрозділу “Що з великої, а що з малої?” (2002 р.) у довіднику 2005 р. подані не окремими статтями, а як приклади до відповідних правил, як-от: *Кабінет Міністрів України, Президент Франції* [6, с. 297].

Тож, у розділі “Труднощі граматики та правопису” (2005) одержуємо такі статистичні дані: разом – 138 статей (100%), спільних для довідників 1990 р. і 2005 р. – 80 статей (58%), для довідників 2002 і 2005 рр. – 29 (21%), для всіх трьох довідників – лише 1 (близько 1%), нових, тобто вперше поданих у довіднику 2005 р., – 28 (20%).

Отже, підсумовуючи кількісні показники, варто відзначити, що чітко простежується така тенденція: частина матеріалу була подана ще в довіднику 1990 р. (від 17–20% до 58%). Пізніше була додана друга частина матеріалу, про що свідчить довідник 2002 р.: від 19–26% до 56%. І нарешті, 2005 р. була додана ще третя частина нових статей, які охоплюють від 20% до 52% від загальної кількості статей відповідного розділу. Тобто на кожному етапі додавалася приблизно третина інформації. Постає запитання, чи видаляли укладачі якусь інформацію? Так, прибрали деякі статті, які втратили свою актуальність, як-от у довіднику 1990 р. пояснення лексем *оператор, робот* (з огляду на їх практично повну архаїзацію та пасивізацію), кількох слів *хлібороб – селянин – трудівник села – сільчанин, поганий – дурний* (з огляду на їх часткову архаїзацію) тощо.

Крім того, змістове наповнення статей у довідниках 2002 р. та 2005 р. порівняно з 1990 р. суттєво відрізняється: менше ліризму й образності, роздумів, більше лаконічності, конкретності, прагматизму. Звісно, всілякі радянські реалії, що траплялися в довіднику 1990 р., у 2002 р. та 2005 р. вилучені чи замінені, зокрема як у назвах статей (“Будинок на вулиці Леніна” [9, с. 106] – “Будинок на вулиці Б. Грінченка” [6, с. 237]), так і самі приклади (“Партія розраховує на допомогу з боку наших учених”, “Підтримка з боку

трудящих мала вирішальне значення”) [9, с. 112]. Загалом статті однієї тематики в довідниках 2002 р. та 2005 р. практично ідентичні, натомість 1990 р. наповнені ще всілякими “залишками” недалекого на той час радянського минулого, зокрема й лінгвістично-політичного.

Звернемося до свідчень того, як швидко змінюються мовні норми: в довіднику 1990 р. до вислову *звжати на обставини* додані ще два – *враховувати обставини* та *рахуватися з обставинами*. На сьогодні останній вислів не відповідає нормам сучасної літературної мови, оскільки *рахуватися* можна з особою чи з її думкою, поглядом, але не можна сьогодні *рахуватися з обставинами* чи з віком, чи з труднощами, чи з непрофесійною підготовкою [9, с. 118].

Інший приклад динамічності мовних норм – це нормативне вживання форм прикметників *офіціальний, професіональний* як синонімів до *офіційний, професійний* у довіднику 1990 р., проте в сучасній мовній практиці нормативними залишаються лише прикметники *офіційний, професійний*, про що зазначено в довіднику 2005 р. [6, с. 268–269].

Водночас прикрим недоглядом технічних працівників “Культури мови на щодень” (2002) є недотримання алфавітного порядку в поданні статей, що значно погіршує можливість його використання, хоча задум цього видавничого проекту була дуже цікавою: формат “захальної книжечки”, товста палітурка, порівняно незначна кількість матеріалу, що вказує на цільову аудиторію – пересічного й не байдужого до українського слова мовця.

Повертаючись до спостереження над структурою “Довідника з культури мови” (2005), зазначимо, що в ньому поданий вибірково теоретичний матеріал з прикладами для ілюстрації, який стосується безпосередньо правопису, за такими розділами: “Правопис відмінкових форм”, “Велика і мала літера в діловому тексті”, “Правопис прізвищ та імен”. Цінність наведених правил з прикладами вбачаємо більше для фахівців, аніж для пересічних читачів. Далі поданий “Вітальник” із значною кількістю зразків різноманітних привітань: від новорічних та різдвяних свят до всіляких ювілеїв.

Насамкінець у “Довіднику з культури мови” (2005) вміщені три досить практичні розділи, зокрема “Будьмо уважні в усному спілкуванні” (містить всілякі складні для перекладу вислови російською та їх переклад українською), “Як правильно наголошувати?” (підібрані слова, в яких зазвичай трапляються помилки при наголошуванні, та подані їхні нормативні відповідники) і “Типові книжні звороти” (наведені характерні книжній мові мовні звороти російською та їх переклад українською).

У довіднику 2002 р. цей матеріал поданий частково в межах двох розділів – “Як пере-

класти з російської?” та “Як наголосити?”. Натомість у довіднику 1990 р. такого матеріалу, як і відповідних розділів, немає. Проте після проаналізованого матеріалу в розділі “Як правильно” тут подані такі розділи: “З історії власних імен”, “Як писати прізвиська?”, а далі – “Лексичні і стилістичні новотвори у пресі” та “Художнє слово – мовний знак культури”. Проте варто відзначити, що в довіднику 1990 р. є три покажчики слів, які значно полегшують процес пошуку необхідного слова чи вислову, а в довідниках 2002 р. та 2005 р. жодного покажчика слів немає.

IV. Висновки

Отже, три проаналізовані нами довідники: “Культура української мови. Довідник” (1990) за ред. В. М. Русанівського, “Культура мови на щодень” (2002) Н. Я. Дзюбишиної-Мельник, Н. С. Дужик, С. Я. Єрмоленко та “Довідник з культури мови” (2005) за ред. С. Я. Єрмоленко – наочно ілюструють шлях розвитку й становлення українського довідкового видання: від фахово-ліричного до пересічно-прагматичного, з урахуванням змін мовних норм, ідеологічних настанов, внесенням правок як у самі назви статей, так і в приклади. Варто додати, що це лише один з різновидів довідкових видань. Другий вид – це так званий словник-довідник, де слова та вислови подані в алфавітному порядку за ключовим словом, як наприклад, “Екологія українського слова” М. Білоус та О. Сербенської та “Неправильно – правильно” М. Волощак. Третій тип видання з культури мови – це, по суті, навчальні посібники із відповідним змістовим наповненням. Гарними прикладами таких посібників можна назвати “Українську мову та культуру мовлення” (2003), О. Сербенської “Культура усного мовлення” (2004), М. Яцимірської “Культура фахової мови журналіста” (2004). Четвертий тип – це вже царина наукової літератури, зокрема жанр монографії. П'ятий тип, як показує практика, – це науково-популярне видання, яке містить кілька есе автора, перелік найуживаніших ненормативних слів тощо, прикладом чого є видання М. Голубця. Проте останні чотири типи видань з культури мови: словник-довідник, посібник, монографію та збірник есе – спробуємо розглянути в подальших наукових працях.

Список використаної літератури

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / за заг. ред. О. Сербенської : посібник. – Львів : Світ, 1994. – 152 с.
2. Білоус М. Екологія українського слова. Практичний словничок-довідник / М. Білоус, О. Сербенська. – 2-ге вид., випр. і доповн. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – 88 с.
3. Волощак М. Неправильно – правильно. Довідник з українського слововживання: За матеріалами засобів масової інформації / М. Волощак. – 2-ге вид., доп. – Київ : Просвіта, 2003. – 160 с.
4. Голубець М. На захист рідної мови й культури мовлення / М. Голубець. – Львів : Манускрипт, 2011. – 56 с.
5. Справочники. Основные виды. Требования к основному тексту, аппарату издания и издательско-полиграфическому оформлению. ОСТ 29.133-99 (утв. Приказом Госкомпечати РФ от 05.02.1999 р. № 15)
6. Довідник з культури мови : посібник / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, Н. М. Сологуб та ін. ; за ред. С. Я. Єрмоленко. – Київ : Вища школа, 2005. – 399 с.
7. ДСТУ 3017-95 державний стандарт України. Видання. Основні види. Терміни та визначення [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.consultant.ru.
8. Культура мови на щодень / Н. Я. Дзюбишина-Мельник, Н. С. Дужик, С. Я. Єрмоленко та ін. – 2-ге вид., доп. і випр. – Київ : Довіра, 2002. – 169 с.
9. Культура української мови : довідник / С. Я. Єрмоленко, Н. Я. Дзюбишина-Мельник, К. В. Ленець та ін. ; за ред. В. М. Русанівського. – Київ : Либідь, 1990. – 304 с.
10. Пономарів О. Культура слова: Мовно-стилістичні поради : навч. посіб. / О. Пономарів. – 2-ге вид., стереотип. – Київ : Либідь, 2001. – 240 с.
11. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум : навч. посіб. / О. А. Сербенська. – Київ : Центр навчальної літератури, 2004 – 216 с.
12. Фаріон І. Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей) : монографія / І. Д. Фаріон. – 3-тє вид., доповн. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. – 332 с.
13. Яцимірська М. Г. Культура фахової мови журналіста / М. Г. Яцимірська. – Львів : ПАІС, 2004. – 332 с.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2014

Пономаренко Л. Г. Издания по культуре языка: справочник или пособие?

В статье рассматриваются издательские проекты по культуре украинского языка периода независимости Украины, впервые выделены три издательские волны. Кроме этого, с помощью анализа справочников и пособий по культуре языка этого времени выделены характерные особенности этих изданий.

Ключевые слова: издательское дело, издательский проект, культура языка, тип издания, справочник, пособие.

Ponomarenko L. Publications on the Ukrainian Language Culture: a Guide or Tutorial?

The article deals with publishing projects on the Ukrainian culture issued over the period of Ukraine's independence. Three periods of publishing activity over the period are underlined. The first period of literature on the Ukraine language studies encompasses the 1990s. The second – the 2000s. This period lasted for about ten years. The third period starts at the threshold of the 2010s and 2020s. of the XXI century.

Today, reference books designed for an average reader are very relevant. They are small, easy to use guides that give information on a single narrow issue. However, the conducted investigation revealed that majority of published issues on Ukrainian language are determined by their authors as text- books, not manuals. In order to determine the underlying causes of the situation, we analyzed three issues on the Ukrainian language published over the first and second periods of publishing. They are: a reference book “Culture of the Ukrainian Language. Handbook” edited by V. Rusanovskyi (1990), “Culture of the Everyday Language” by N. Dzybyshynoyi-Miller, N. Duzhyk, S. Ermolenko (1997, 2002, added and revised), “Handbook of the Language Culture” by S. Ermolenko (2005). It was discovered that more pronounced Soviet coloring of the articles presents in the reference book of 1990, while in the references books of 2002 and 2005, the same words and phrases are interpreted more concisely and pragmatically. These three published issues can be called reference book, which represent the first period of literature on the Culture of the Ukrainian language.

The second type of literature on the culture of the Ukrainian language is - the so-called - thesaurus where words and expressions are listed in alphabetical order by key word. They are: “Ecology Ukrainian Word” by M. Belous and A. Serbenskoyi and “Wrong – Right” by M. Voloschak. The third type of literature on the culture of the Ukrainian language is marked by relevant to tutorial meaning. Good examples of such issues are: “Ukrainian Language and Culture of Speech” by T.A. Gritsenko (2003), “Culture of Speech” by O. Serbenska (2004), “Culture of Professional Language Journalist” by M. Yatsymirska (2004). The fourth type - this is the realm of scientific literature, including genre of monograph, represented by the qualitative example of the work by I. Farion “Language Norm: Destruction, Search, Renewal” (2013). The fifth type - essay with practical advice, as exemplified in the publication by M. Holubets “In Defense of Their Native Language and Culture of Speech” (2011).

Key words: *publishing, publishing project on speech, publication type, reference book, text-book.*